

JÓZEF BAKALARZ TChr

PROJEKT NOWEGO PRAWA O INSTYTUTACH ŻYCIA KONSEKROWANEGO

28 III 1963 r. papież Jan XXIII utworzył Papieską Komisję do Spraw Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego, której zadaniem jest opracowanie nowego prawa z zakresu wszystkich dziedzin życia kościelnego.

Przygotowanie nowego prawa zakonnego, o którym Kodeks traktuje w kan. 487-681, Komisja zleciła jednemu z czternastu zespołów studiów (*coetus studii*), który początkowo nazwano *De religiosis*, następnie od 1968 r. *De institutis perfectis*, a wreszcie od 1974 r. *De institutis vitae consecratae per professionem consiliorum evangelicorum*. Zmiana nazwy zespołu pokazuje równocześnie kierunek ewolucji ujmowania prawnej materii, którą zespół się zajmuje¹.

W 1968 r. relator zespołu przedstawił pierwszy schemat nowego prawodawstwa z tej dziedziny. W latach następnych projekt ulegał kilkakrotnie zmianom zarówno w tytule — przybierając odpowiednio nazwę samego zespołu — jak i w treści². Zaaprobowany wreszcie przez Komisję 2 II 1977 r. został przesłany, w celu konsultacji poszczególnym dykasteriom Kurii Rzymskiej, konferencjom biskupów, przełożonym generalnym instytutów zakonnych i instytutów świeckich oraz katolickim uniwersytetom.

Dokument, zatytułowany *Schema canonum De institutis vitae consecratae per professionem consiliorum evangelicorum*³, liczy 37 stron tekstu projektowanego prawa oraz 9 stron informacji wyjaśniających (*Praenotanda*). W dołączonym do niego liście prezes Komisji kard. P. Felici informuje, że okres nadsyłania uwag i postulatów pod adresem projektu nowego prawa upływa z końcem grudnia 1977 r. Ożywiona dyskusja, która rozwija się wokół projektu, przyczyni się z pewnością do niejednej jego zmiany, ale mimo to już dziś wolno sądzić, że oddaje on zbliżony obraz przyszłego prawodawstwa powszechnego dotyczącego instytutów życia konsekrowanego.

¹ ComCan 2:1970 s. 173-174; 9:1977 s. 62-73.

² Tamże 2:1970 s. 168-181; 5:1973 s. 47-69; 6:1974 s. 48-50, 72-93; 7:1975 s. 85-90; 9:1977 s. 62-79.

³ Typis Polyglottis Vaticanis 1977.

I. ŹRÓDŁA I ZAŁOŻENIA PROJEKTU

Rewizja prawa kodeksowego w tej dziedzinie podyktowana jest potrzebą dostosowania instytutów do współczesnych warunków życia w Kościele i w świecie. Adaptacja ta wymaga licznych, a niekiedy dogłębnych zmian dotychczasowych struktur, dyscypliny oraz form działalności tych instytutów.

Zasadniczą bazą odnowy prawa kodeksowego są dokumenty Soboru Watykańskiego II, zwłaszcza *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen Gentium”* oraz *Dekret o odnowie życia zakonnego „Perfectae caritatis”*. Omawiany schemat czerpie z nich założenia o charakterze doktrynalnym i prawnym. Przyjmuje z nich mianowicie idee przewodnie odnowy życia zakonnego oraz duchowości zakonnej, a także różne wskazania praktyczne⁴.

Drugim źródłem, z którego schemat czerpie materiał, są dokumenty prawodawstwa posoborowego na czele z motu proprio *Ecclaeisae Sanctae*⁵. Zawarte w nich przepisy reformują tymczasowo wiele konkretnych instytucji z zakresu życia zakonnego. Odpowiednio zmodyfikowane i uproszczone zostały włączone do projektu nowego prawa.

Za bezpośrednią podstawę opracowania schematu zespół studiów przyjął wypracowane przez wspomnianą wyżej Komisję *Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant*. Zasady te, zaaprobowane przez synod biskupów z 1967 r.⁶, zespół zaadaptował do dziedziny, o której mowa. Sformułował mianowicie cztery zasady służące jako wytyczne przy opracowaniu schematu. Ich prezentacja ułatwia zrozumienie projektu nowego prawa, a przede wszystkim ukazuje kierunki reformy prawa kodeksowego.

Według pierwszej zasady kanony tej części prawa należy tak zredagować, aby uwidaczniały, że normy prawne nie zawierają w pełni ani nie wyczerpują skarbów łaski życia konsekrowanego. Istotą bowiem tego życia jest naśladowanie Chrystusa, a nie formalne i zewnętrzne zachowanie prawa kościelnego. Zadaniem prawa winno być jedynie sprzyjanie i strzeżenie Bożego daru powołania. Konsekwencją tej zasady jest tendencja do zmniejszania w nowym prawie liczby przepisów prawnych, złagodzenia ich rygoru, a zwłaszcza włączenia do nich elementów teologicznych, aby nabrały charakteru bardziej pastoralnego, nie tracąc przy tym jasności i precyzji należnej normom prawa⁷.

Zgodnie z drugą zasadą kanony dyscyplinarne mają ułatwić instytutom poznanie i zachowanie ducha ich fundatora, własnego celu, specyficznego charakteru oraz zdrowych tradycji. Dzięki temu poszczególne instytuty będą mogły odnaleźć lub umocnić własną tożsamość. Prawo powszechne musi dlatego unikać „niwelowania”

⁴ Por. E. Gambari. *Guide pratique pour la renovation des instituts religieux*. Vol. 1-2. Paris 1968-1969.

⁵ G. Escudero. *Il nuovo diritto dei religiosi*. Roma 1973; G. van den Broeck. *Où en est la législation canonique aujourd'hui? La législation canonique concernant les Instituts religieux*. Roma 1975.

⁶ ComCan 1:1969 s. 77-85.

⁷ *Schema praenotanda* n. 5. 1.

instytutów życia konsekrowanego, co dokonuje się poprzez określanie norm zbyt detalicznych, a równocześnie winno pozostawiać instytutom odpowiednią wolność w adaptowaniu ogólnych norm zgodnie z własnym celem i charakterem⁸.

Z powyższą zasadą łączy się następna, która nakazuje odróżniać normy określające konstytutywne elementy życia konsekrowanego od norm czysto dyscyplinarnych. Pierwsze mają charakter powszechny i w swej istocie trwałe, natomiast drugie można modyfikować i dostosowywać do różnych warunków oraz potrzeb Kościoła i samych instytutów. Przepisy dyscyplinarne prawa powszechnego należy również tak określać, aby zawierały tylko to, co jest istotne i wspólne dla wszystkich instytutów. Winny one mieć charakter ogólny i elastyczny, aby poszczególnym instytutom umożliwić adaptację norm powszechnych zgodnie z własnym charakterem, a także z uwzględnieniem różnych warunków miejsca, kultury i życia społecznego narodów, gdzie członkowie instytutów mają spełniać swoje posłannictwo⁹.

Ostatnia zasada poleca tak ująć przepisy prawne, aby wprowadzić w życie soborowy postulat o reprezentacji i współpracy członków w zarządzaniu własnym instytutem. Wymaga to z jednej strony wykluczenia możliwości zbyt długiego zatrzymywania władzy przez te same osoby, a z drugiej dopuszczenia członków do czynnego uczestnictwa w kapitułach i radach, rozwoju inicjatywy członków oraz formowania ich odpowiedzialności posłuszeństwa¹⁰.

Przedstawione źródła i zasady decydują, że projekt nowego prawa różni się istotnie od kodeksowego traktatu *De religiosis* zarówno strukturą, jak i treścią.

II. STRUKTURA PROJEKTU

Autorzy schematu odstąpili od kodeksowej nazwy traktatu *De religiosis* z racji poszerzonego zakresu materii, którą projekt się zajmuje. Obejmuje on bowiem wszelkie formy instytutów życia konsekrowanego poprzez profesję rad ewangelicznych, a więc instytuty zakonne, którymi Kodeks zajmuje się w sposób szczególny; instytuty stowarzyszeń apostołskich, o których Kodeks traktuje marginesowo oraz instytuty świeckie, o których Kodeks nawet nie wspomina. Nowy tytuł, opisowy i długi, dokładnie wskazuje treść normowanej materii.

Mimo poszerzonego zakresu treści projekt liczy tylko 126 kanonów, czyli o 68 mniej niż analogiczny traktat kodeksowy. Redukcję przepisów prawa powszechnego tłumaczy przewidywana w nowym prawie znaczna rozbudowa prawodawstwa partykularnego poszczególnych instytutów. Pod względem struktury projekt wyraźnie odbiega od prawa kodeksowego. Całość jego materiału dzieli się na dwie części, które poprzedza 6 kanonów wstępnych.

⁸ Tamże n.5.2; ComCan 2:1970 s. 171.

⁹ *Schema praenotanda* n.5.3; ComCan 2:1970 s. 171-172.

¹⁰ *Schema praenotanda* n.5.4; ComCan 2:1970 s. 172.

Kanony wstępne różnią się od analogicznych 5 kanonów Kodeksu (kan. 487-491). Kodeksowe określają definicję, ustalają typologię zakonów oraz podstawową terminologię prawodawstwa zakonnego. Natomiast w schemacie ustalają istotne elementy życia konsekrowanego w aspekcie teologicznym i prawnym.

Pierwsza część schematu, licząca 88 kanonów, nosi nazwę: *De iis quae institutis vitae cosecratae sunt communia*. Dzieli się na 7 tytułów, które traktują kolejno o: 1. zakładaniu, zmianach oraz znoszeniu instytutu lub jego części; 2. zależności instytutów od władzy kościelnej; 3. zarządzie wewnętrznym instytutów; 4. majątku i administracji dobrami materialnymi; 5. przyjmowaniu i formacji członków; 6. obowiązkach instytutów i ich członków; 7. separacji członków, a więc o przechodzeniu do innego instytutu, wystąpieniu i wydaleniu.

Ta część podąża za ogólnym, choć nieco zmodyfikowanym porządkiem Kodeksu. Można ją określić jako *pars generalis*, gdyż zawiera bazę dyscyplinarną, wspólną wszystkim rodzajom instytutów. Jej założeniem jest zagwarantowanie podstawowej jedności dyscypliny w instytutach, bez względu na ich naturę i charakter. Zawarte tu przepisy są szerokie i elastyczne, umożliwiające adaptację dyscypliny ogólnej do różnych kategorii instytutów.

W drugiej części schemat liczy 38 kanonów i dzieli się na 3 tytuły poświęcone trzem rodzajom instytutów życia konsekrowanego, a mianowicie: 1. instytutom zakonnym; 2. stowarzyszeniom apostołskim; 3. instytutom świeckim. Najwięcej miejsca ofiaruje tym pierwszym, dokonując wśród nich dodatkowych podziałów, o czym niżej.

Ta część schematu nie ma odpowiednika w strukturze dotychczasowego prawodawstwa kościelnego. Jako *pars specialis* zawiera normy prawa powszechnego, które określają specyfikę różnych kategorii instytutów. W odróżnieniu od części pierwszej normy te mają charakter pluralistyczny i zróżnicowany. Można je nazwać adaptacyjnymi, gdyż wskazują kierunki i zasady dostosowania norm powszechnych do prawodawstwa partykularnego instytutów.

III. TREŚĆ PROJEKTU

Proponowane przypisy różnią się od kodeksowych formą, zakresem, walorem i sankcją, a także charakterem. Są jednorodne dzięki łączącej je wspólnej idei i pogłębionej teologii życia konsekrowanego.

Różnicę widać już w samym określeniu życia konsekrowanego (zakonnego). Kodeksowa definicja (kan. 487) akcentuje w nim cztery elementy: rady ewangeliczne, śluby publiczne, stałość i wspólnotowość. Projekt dołącza do tego: naśladowanie, konsekrację, miłość, doskonałość, eklezjalność, misję oraz znak¹¹. Dzięki tym elementom nowe określenie jest pełniejsze, bardziej dynamiczne i bogatsze w treść

¹¹ *Schema* kan. 1 § 1.

teologiczną i prawną. Pojęcie życia konsekrowanego jest tu poszerzone, gdyż obejmuje praktykujących rady ewangeliczne nie tylko na mocy ślubów, lecz także innych więzów do ślubów upodobnionych¹².

Forma tego życia ma wymiar eklezjalny, a nie tylko indywidualny. Instytuty i ich członkowie mają w Kościele charakter prawnopubliczny. Nie należą wprawdzie do jego hierarchicznej struktury, ale są jego integralną częścią, szczególnie z nim związaną swym życiem i misją¹³.

Wśród różnych form życia konsekrowanego projekt mówi o instytutach świeckich, które dotąd traktowano w Kościele prawie marginesowo. W nowym prawie mają być ostatecznie włączone do kanonicznego stanu doskonałości, a w sprawach istotnych zrównane z instytutami zakonnymi. Zasadniczy bowiem trzon przepisów ma obowiązywać na równi wszystkie rodzaje instytutów.

Schemat modyfikuje kodeksową typologię instytutów. Dzieli je na trzy rodzaje, a mianowicie na: instytuty zakonne, stowarzyszenia apostołskie i instytuty świeckie. Wśród pierwszych wyróżnia dwa rodzaje instytutów: mnisze i poświęcone dziełom apostołatu. Te ostatnie dzieli ponadto na kanonickie, konwentualne i apostołskie¹⁴. Za kryterium podziału przyjęto tu naturę (śluby publiczne lub inne więzy, życie wspólne), cel (kontemplacja, służba Boża, apostołstwo) oraz historyczną ewolucję instytutów (tradycja, sposób organizacji). Schemat nie wspomina, a nawet nie daje podstaw do utrzymania kodeksowego podziału instytutów na zakony ściśle i zgromadzenia.

W projekcie zachowano kodeksowy podział instytutów na: kleryckie i laickie, będące na prawie papieskim i diecezjalnym, wyjęte i niewyjęte, męskie i żeńskie. Ma on jednak znaczenie drugorzędne, gdyż między tymi kategoriami instytutów nie przewiduje się tak wielorakich i głębokich przedziałów dyscyplinarnych, jak to jest w Kodeksie. Szczególnie wyraźna tendencja do unifikacji dyscypliny uwidacznia się przy podziale na instytuty męskie i żeńskie. Proponowane normy prawa powszechnego mają obowiązywać *pari iure* obie kategorie instytutów, chyba że co innego wynika z natury rzeczy lub przewiduje przepis prawa¹⁵. Formalnie tę samą zasadę zawiera Kodeks w kan. 490. Różnica między obu dokumentami ujawnia się dopiero przy wyjątkach od tej zasady. Kodeks ma ich tak wiele, że dyscyplina w instytutach męskich i żeńskich bardzo się różni¹⁶, natomiast projekt przewiduje ich bardzo mało i dlatego zasada równości nie doznaje tu uszczerbku. Dla pełnego zagwarantowania tej zasady w nowym prawie przewidywane jest zniesienie zależności jurysdykcyjnej zakonów żeńskich (mniszek) od męskich¹⁷.

¹² Tamże kan. 1 § 2.

¹³ Tamże kan.: 2 § 1-2, 70, 72 § 1, 110, 118; F. Pastor. *Consecratae vitae renovatio ecclesiologicalae perspecta*. PRMLC 66:1977 fasc. 1-2 s. 47-72.

¹⁴ *Schema* pars II tit. I-II; ComCan 5:1973 s. 63-67.

¹⁵ *Schema* kan.: 6, 105 § 2.

¹⁶ Kan.: 506 § 2-4, 512, 520-527, 547-552, 600-604, 609, 652 i in.

¹⁷ *Schema* kan. 106; ComCan 6:1974 s. 90-91.

Nowość w schemacie stanowi tytuł o stosunku instytutów do władzy kościelnej. Naturalnie, Kodeks tę sprawę reguluje, ale nie poświęca jej oddzielnego tytułu. Projekt nowego prawa ustala w tej dziedzinie dwie poniekąd przeciwstawne zasady: jedna podkreśla zależność instytutów od władzy kościelnej, druga zaś ich autonomię.

Instytuty są społecznościami kościelnymi i stąd podlegają kierownictwu hierarchii. Jej prawem i obowiązkiem jest interpretować rady ewangeliczne oraz regulować ich praktykę, formalnie erygować powstające z inspiracji Ducha Świętego instytuty, a następnie troszczyć się, aby rozwijały się według ducha swych założycieli¹⁸.

Równocześnie instytuty życia konsekrowanego są społecznościami nie tylko kanonicznymi, lecz także charyzmatycznymi, którymi kieruje od wewnątrz Duch Święty i z tej racji należy im się odpowiednia wolność, czyli autonomia. Dzięki niej instytuty mogą rozwijać się według ducha fundatora, zgodnie z własnym powołaniem, charakterem i tradycjami¹⁹.

Między powyższymi zasadami oscylują przepisy, które określają z jednej strony kompetencje władz kościelnych, a z drugiej obowiązek respektowania przez te władze autonomii instytutów.

Kościelnymi władzami, którym instytuty podlegają są: papież, któremu członkowie winni są posłuszeństwo także na mocy ślubu posłuszeństwa, Stolica Apostolska, konferencje biskupów, synody oraz biskupi²⁰. Interwencje Stolicy Apostolskiej w zwyczajne sprawy instytutów zostają w projekcie ograniczone do piętnastu wypadków. Biskupi mają określone uprawnienia w sprawach erygowania, zmiany lub znoszenia instytutów lub jego części, a zwłaszcza wykonywania przez nie kultu publicznego oraz zewnętrznych dzieł apostolatu. Projekt znacznie ogranicza wypadki interwencji biskupów w sprawy wewnętrznej dyscypliny instytutów, głównie żeńskich i znajdujących się na prawie papieskim.

Dla zagwarantowania instytutom słusznej autonomii projekt podkreśla prawo instytutów do własnego stylu życia, realizowania własnego powołania, określania prawodawstwa partykularnego oraz samodzielnego zarządzania²¹. Stolica Apostolska i biskupi mają tę autonomię zabezpieczyć i dokładnie ją respektować²². W sprawach zaś wykonywania apostolatu biskupi mają obowiązek konsultowania się z przełożonymi danymi instytutów.

Środkiem zabezpieczającym i poszerzającym autonomię instytutów jest przywilej egzempcji. Projekt przewiduje udzielenie tego przywileju drogą specjalnego dekretu

¹⁸ *Schema* kan.: 7 § 1, 14; ComCan 7:1975 s. 85-88.

¹⁹ *Schema* kan. 16.

²⁰ Tamże kan. 14-20.

²¹ Tamże kan. 16 § 1; A. Guñterrez. *Schema canonum De institutis vitae consecratae per professionem consiliorum evangelicorum*. CRM 58:1977 s. 14-15.

²² *Schema* kan. 16 § 2; ComCan 7: 1975 s. 86-87.

Stolicy Apostolskiej²³, milcząco zaś pomija formę nadania egzempcji *ipso iure*. W odróżnieniu od Kodeksu projekt nie ustala odgórnie przedmiotu ani zakresu tego przywileju, co wskazuje, że sprawy te będzie określał w poszczególnym wypadku dokument Stolicy Apostolskiej. Wolno stąd sądzić, że w nowym prawie egzempcja instytutów będzie miała charakter względny. Będzie mianowicie dostosowana do poszczególnego instytutu z uwzględnieniem jego charakteru i misji.

Schemat zapowiada duże zmiany dyscypliny odnośnie do zarządu wewnętrznego instytutów. Przyznaje przełożonym i kapitułom szerokie władze wobec instytutów i ich członków. Przełożeni wszystkich instytutów kleryckich na prawie papieskim mają posiadać, oprócz władzy zwierzchniej, jurysdykcję zakresu zewnętrznego i wewnętrznego²⁴. Wyżsi przełożeni tych instytutów mają więc być ordynariuszami personalnymi.

Do kompetencji władz instytutu ma należeć m.in.: erygowanie, łączenie lub zmiana prowincji; pełne prawo — za zgodą biskupa — do zakładania, zmiany i znoszenia domów; określanie własnego prawodawstwa partykularnego; zarządzanie instytutem; przyjmowanie i formacja, a gdy trzeba również zwalnianie lub wydalanie członków. Tylko nieliczne sprawy mają wymagać pozwolenia kompetentnej władzy kościelnej, bądź należeć wyłącznie do Stolicy Apostolskiej.

Tylko kilka ogólnych norm schemat podaje w sprawie wyboru i nominacji przełożonych. Kandydatom na przełożonych stawia się formalnie tylko jeden wymóg: aby byli profesami wieczystymi²⁵. O innych kwalifikacjach, wymienionych w Kodeksie (kan. 504), projekt milczy. Zamiast tego daje inne rozwiązanie, zabezpieczające właściwy dobór kandydatów na przełożonych. Przy wyznaczaniu przełożonego drogą wyboru najbardziej zdatnego kandydata mają wskazać sami wyborcy, natomiast przy nominacji należy w tym celu przeprowadzić szeroką konsultację²⁶. Jest to, jak się wydaje, bardziej konkretna i sprawdzalna forma selekcji niż teoretyczne wyliczanie przymiotów kandydatów. Niezależnie od tego poszczególne instytuty mogą, jeśli uznają za potrzebne, określić szczególne wymogi od kandydatów na przełożonych w prawodawstwie partykularnym.

Według proponowanych przepisów przełożeni winni pełnić swój urząd czasowo, zawsze jednak w duchu służby wobec wspólnoty, kierując nią bardziej przez popieranie i koordynowanie działalności niż poprzez wydawanie rozkazów²⁷. Ich szczegółowe obowiązki określone są pastoralnie.

Tylko jeden kanon (kan. 36) schemat poświęca sakramentowi pokuty i spowiednikom. Rozbudowaną i zróżnicowaną dyscyplinę Kodeksu (kan. 518-530) maksymalnie upraszcza i ujednolica. Nakazuje przełożonym, aby zgodnie z

²³ Schema kan.: 17, 25 § 3; por. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele "Lumen Gentium"* 45; ComCan 7:1975 s. 87-88.

²⁴ Schema kan. 25 § 1.

²⁵ Tamże kan. 27.

²⁶ Tamże kan. 29 § 1-2.

²⁷ Tamże kan.: 27, 28 § 1-2, 26.

konstytucjami zapewnili członkom regularną spowiedź u określonych spowiedników, których jednak nie dzieli na zwyczajnych i nadzwyczajnych. Projekt podkreśla równocześnie zasadę odpowiedniej wolności członków w wyborze spowiedników i w ogóle w korzystaniu z sakramentu pokuty i kierownictwa duchowego.

Poważną redukcję dyscypliny projekt przewiduje w dziedzinie administrowania dobrami materialnymi w instytutach. Podaje bowiem tylko zasadnicze normy, podyktowane specyfiką życia konsekrowanego, zastrzegając, że instytuty mają również kierować się ogólnymi normami kościelnego prawa majątkowego i własnymi konstytucjami²⁸.

W tytule o przyjmowaniu członków do instytutu projekt ustala prawne wymogi dotyczące: kandydatów, odbywania kanonicznej próby, czyli nowicjatu; włączenia do instytutu (profesji) oraz formacji profesów czasowych. W tych sprawach opiera się na kodeksowym i posoborowym prawodawstwie, odstępując jednak od wielu szczegółowych określeń, a przepisy o postulacie całkowicie opuszcza.

Godne uwagi jest zmodyfikowane ujęcie profesji, dzięki której osoba poświęca się Bogu (konsekracja) oraz zostaje włączona do instytutu (agregacja). Istotną treścią aktu profesji jest złożenie ślubów lub przyjęcie innych więzów (przyrzeczenie, przysięga) do ślubów upodobnionych, mocą których członek instytutu jest obowiązany do zachowania rad ewangelicznych: czystości, ubóstwa i posłuszeństwa²⁹. Projekt rozróżnia profesję czasową i wieczystą, a pomija podział profesji na uroczystą i prostą. Przy składaniu profesji czasowej, która winna trwać nie krócej niż 3 i nie dłużej niż 9 lat, nie wspomina o intencji odnowy profesji³⁰. Novum projektu jest brak określenia przedmiotu rad ewangelicznych, wpływających z nich obowiązków oraz prawnego waloru aktów przeciwnych ślubom czy innym więzom. Określenie tych spraw ma w nowym prawie należeć do poszczególnych instytutów³¹.

W schemacie całkowicie pominięto kodeksowy rozdział o przywilejach zakonników. Jest tak dlatego, że o egzempcji projekt traktuje w tytule o zależności instytutów od władzy kościelnej, inne zaś przywileje uznaje za zdezaktualizowane (np. przywilej jałmużny), bądź za sprawę partykularną poszczególnego instytutu³².

W sposób oryginalny projekt nowego prawa określa obowiązki właściwe życiu konsekrowanemu. Według niego szczególnym obowiązkiem każdego instytutu jest odnajdywać swoją tożsamość i rozpoznawać swe właściwe powołanie w Kościele, strzec swego charakteru zgodnie z duchem założyciela i dążyć do realizowania własnego celu w konkretnych warunkach miejsca i czasu. Wśród obowiązków poszczególnych członków dokument wylicza: odnawianie świadomości całkowitego poświęcenia się Bogu, przyjęcie zasady naśladowania Chrystusa za najwyższą regułę

²⁸ Tamże kan. 37-43; ComCan 5:1973 s. 53-55

²⁹ Schema kan.: 1 § 2, 58 § 2-3, 61.

³⁰ Tamże kan.: 58 § 1, 59, Gutierrez, jw. s. 21-22.

³¹ Schema kan.: 57 § 2, 58 § 3, 71 § 1; F. Bogdan. *Wokół projektu nowego prawa zakonnego*. Warszawa 1977 s. 6 (mps).

³² ComCan 5:1973 s. 56.

życia, gorliwą współpracę w budowaniu Kościoła, zachowanie rad ewangelicznych i przyjęcie stylu życia określonego w statutach instytutu, a także korzystanie z odpowiednich dla własnego stanu środków uświęcenia. Spośród tych środków wymienia kontemplację, lekturę Pisma św., uczestnictwo w liturgii, modlitwę myślną i ustną oraz inne³³. Obowiązki te są wspólne dla wszystkich instytutów życia konsekrowanego. Zadaniem zaś instytutów jest bliżej je określić oraz uzupełnić obowiązkami specjalnymi, podyktowanymi naturą i charakterem danego instytutu.

W projekcie całkowicie pominięto kodeksowy tytuł o studiach w zakonach kleryckich, co oznacza, że w nowym prawie instytuty będą się kierować w tej dziedzinie ogólnymi normami o seminariach duchownych. Podobnie ma być uregulowany stan prawny członków promowanych do godności kościelnych oraz sprawujących duszpasterstwo. Fundamentalne normy mają podawać w tej sprawie ogólne przepisy prawa osobowego, zaś szczegółowe kwestie dotyczące duszpasterzy mają określić umowy zawierane między zainteresowanymi biskupami i przełożonymi instytutów.

W tytule *De separatione ab instituto* projekt ujednocila i poważnie redukuje analogiczne przepisy Kodeksu. W ujęciu nowym widać dążenie, aby sprawiedliwie wyważyć prawa i dobro członków z jednej, a instytutów z drugiej strony. W pierwszej formie separacji, czyli przejściu do innego instytutu, projekt zachowuje istotną treść Kodeksu (kan. 633-635) z tą różnicą, że nie przewiduje obowiązku odwołania się do Stolicy Apostolskiej³⁴.

Gruntownej zmianie poddane są dotychczasowe przepisy o wystąpieniu z instytutu. Według nowych propozycji najwyższy przełożony ma prawo pozwalać, za zgodą swej rady, profesowi wieczystemu na czasowe (do 3 lat) przebywanie poza instytutem (eksklaustracja). W tych samych warunkach może udzielić profesowi czasowego indultu na całkowite opuszczenie instytutu przed upłynięciem terminu profesji³⁵. Przy zwolnieniu profesów wieczystych projekt wymaga odniesienia się do Stolicy Apostolskiej (instytuty na prawie papieskim) lub do ordynariusza miejsca (instytuty na prawie diecezjalnym)³⁶. Kodeksowe formy tzw. apostazji i ucieczki są tu pominięte. W to miejsce projekt przewiduje zwolnienie członków samowolnie opuszczających instytut dekretem najwyższego przełożonego³⁷.

We wszystkich wypadkach wydalenia członków z instytutu kompetentną władzą jest najwyższy przełożony działający za zgodą swej rady. Przy wydaleniu profesów wieczystych jest potrzebny krótki proces. W zależności od trwałości profesji wymagane są również mniej lub bardziej ważne przyczyny wydalenia oraz kano-

³³ *Schema* kan. 67-74. Por. *Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego "Perfectae caritatis" 2*, 5-8, 14; *ComCan* 5:1973 s. 56-57.

³⁴ *Schema* kan. 75-76.

³⁵ *Tamże* kan. 77-78; *ComCan* 2:1970 s. 175; 5:1973 s.59-61.

³⁶ *Schema* kan. 79 § 1-3.

³⁷ *Tamże* kan. 80 § 1-2; *ComCan* 5:1973 s. 59-60.

niczne napomnienia³⁸. W przypadku profesów czasowych przyczyny mogą być zarówno zawinione, jak i niezawinione. Jedną z przeszkód do odnowienia profesji może być brak zdrowia fizycznego lub psychicznego.

W projekcie nie przewiduje się formy wydalenia *ipso iure*. Czyny wspomniane w kan. 646 oraz inne, bardzo szkodliwe i gorszące przestępstwa mają być podstawą do natychmiastowego (*statim*) wydalenia członka dekretem najwyższego przełożonego³⁹. Według proponowanych przepisów jakiegokolwiek prawne zwolnienie lub wydalenie powoduje *ipso facto* rozwiązanie profesji i ustanie wypływających z niej wszelkich praw i obowiązków. Takie ujęcie nowego prawa ma zapobiec licznym nadużyciom i mnożeniu grzechów⁴⁰.

Treścią drugiej części schematu są, najogólniej mówiąc, normy określające różne elementy (natura, cel, misja) poszczególnych rodzajów i typów instytutów oraz zasady adaptacji tych norm przez poszczególne instytuty. W ich prawodawstwie partykularnym projekt nakazuje uwzględnić ducha założyciela, cel i zdrowe tradycje instytutu⁴¹. Przepisy o znaczeniu fundamentalnym poleca włączyć do szczególnego rodzaju kodeksu, który wymaga aprobaty kompetentnej władzy kościelnej. Inne zaś normy, dotyczące życia, zarządu i dyscypliny, należy zebrać w oddzielnych zbiorach, które instytuty mogą we własnym zakresie modyfikować i adaptować do różnych warunków i potrzeb⁴². W określaniu prawodawstwa partykularnego instytuty winny unikać zbędnego mnożenia przepisów, w których formułowaniu należy odpowiednio połączyć elementy duchowe i prawne tak; aby wspomniane zbiory nie stanowiły ani czystej lektury duchowej, ani też suchego wykazu norm prawa⁴³.

IV. UWAGI KOŃCOWE

Przedstawiony schemat stanowi cenny owoc długich badań prowadzonych przez różnych specjalistów. Nie zrywa on, jak sądzą niektórzy⁴⁴, z dotychczasowym prawodawstwem, ale je dogłębnie reformuje, odnawiając i adaptując stare instytucje prawne do współczesnych warunków.

Proponowane w schemacie prawo ujednocila podstawową dyscyplinę wszelkich instytutów życia konsekrowanego. Nie jest to bynajmniej sztuczne niwelowanie instytutów zakonnych z instytutami świeckimi. Ustalone tu bowiem normy są tak

³⁸ Schema kan. 81-83. Por. S. Congr. Rel. et Inst. Saec. Decr. 2 III 1974. AAS 66:1974 s. 215-216.

³⁹ Schema kan. 84; ComCan 5:1973 s. 61-62.

⁴⁰ Schema kan. 85 § 2; ComCan 5:1973 s. 62.

⁴¹ Schema kan. 71 § 2; L. Renwart. *Vers un nouveau droit canonique*. „Vie consacrée” 49:1977 s. 232-233.

⁴² Schema kan. 90 § 1-2; Gambari, j.w. s.203-207.

⁴³ Schema kan. 91; Paulus VI m.p. *Ecclesiae Sanctae* 6 VIII 1966 II nr 12-13.

⁴⁴ Bogdan, j.w. s. 3.

szerokie i elastyczne, że umożliwiają adaptację dyscypliny ogólnej do wszystkich rodzajów instytutów, zarówno kontemplacyjnych jak apostolskich, tak o dyscyplinie bardzo surowej, jak i łagodnej.

W projekcie zamieszczono tylko przepisy o dużym znaczeniu dla wszystkich instytutów, pominięto zaś przepisy całkowicie przestarzałe, zbyt detaliczne i odnoszące się tylko do niektórych kategorii instytutów. Oto dlaczego nie spotyka się tu przepisów o: precedencji, kardynale protektorze, postulacie, posagu, sanacji profesji nieważnych, ubiorze, klauzurze, chórze, wychodzeniu z domu, korespondencji i innych. Część z tych instytucji (np. kardynał protektor) przejdzie już do historii, a inne będą przedmiotem partykularnego prawodawstwa poszczególnych instytutów.

Proponowane przepisy są szerokie, a często wręcz niedookreślone. W niektórych wypadkach może to być — o czym niżej — ich wadą, ale z reguły jest to ich cechą pozytywną. Dzięki owemu niedookreśleniu przepisów redaktorzy schematu zamierzają dowartościować i uaktywnić prawodawstwo partykularne, które ma uzupełnić (*ius suppletivum*) prawo powszechne. Respektując zasadę pomocniczości projekt daje w ten sposób szansę instytutom, aby na bazie norm ogólnych określały własną dyscyplinę, z uwzględnieniem swej natury, tradycji i misji. Takie nastawienie dyscypliny zachowuje zdrowy pluralizm instytutów, rozwija ich dojrzałość oraz zabezpiecza ich tożsamość.

Pod względem formy przepisy projektu odznaczają się prostotą i jasnością. Niektóre z nich zawierają elementy teologiczne, a przez to wskazują na charyzmatyczną naturę życia konsekrowanego. Dzięki zaś temu, że zawierają nie tylko nakazy, ale często również wezwania, przybierają charakter bardziej pastoralny. Mimo złagodzonego rygoru prawnego proponowane przepisy nie sprzyjają bynajmniej minimalizmowi w życiu konsekrowanym. Owszem, od członków tego stanu wymagają one ducha prawdziwej miłości, zaangażowania i poświęcenia. Czynią to nie tyle drogą zewnętrznych nakazów, co raczej przez odwoływanie się i pobudzanie osobistej odpowiedzialności tych, którzy dobrowolnie poświęcili się Bogu.

Cały schemat jest ciekawy, a pod względem struktury logiczny. Zawiera sporo pojęć o całkowicie nowym znaczeniu technicznym i prawnym. Kodeksowe pojęcia: *religio*, *ordo*, *congregatio* zastępuje szerokim pojęciem — *institutum*. Do nowych pojęć należą w nim również: *pars instituti* (prowincja), *sedes* lub *coetus* (dom), *probatio canonica* (nowicjat), *sodalis nuper receptus* (nowicjusz), *cooptatio* (profesja), *cooptati* (profesi), *moderator* (przełożony), *sodalis* (członek, podwładny) i in.

Omawiany projekt posiada szereg niewątpliwych walorów. Co do niektórych jego ujęć budzą się jednak pewne wątpliwości i zastrzeżenia. Przede wszystkim zbyt długi i mało komunikatywny jest sam jego tytuł. Wystarczyłby tutaj, jak się wydaje, tytuł krótszy: *De institutis vitae consecratae*. Słowo „instituta” dostatecznie bowiem wskazuje, że idzie tutaj o wspólnoty należące do publicznego stanu życia konsekrowanego w Kościele.

Podobne zastrzeżenie powstaje przy nadmiernie rozbudowanej i mało przejrz-

stej definicji życia konsekrowanego. Wyliczane w niej elementy mają różny walor i charakter. Są tam elementy prawne i teologiczne, jedne mają dla tego życia znaczenie istotne, a inne tylko integralne (np. element znaku). Sądzę, że w nowej definicji należałoby uwzględnić tylko istotne elementy teologiczne i prawne, a wśród integralnych zachować tylko elementy prawne.

Mało jasne są kryteria typologii instytutów. Jednym z nich jest wymieniany kilkakrotnie w podtytułach apostołat. W rzeczywistości apostołat nie różnicuje, lecz raczej upodabnia instytuty. Poświęcają mu się bowiem instytuty kanonickie i konwentalne, instytuty apostołskie i stowarzyszenia apostołskie, a także instytuty świeckie. Podstawą rozróżnienia instytutów winna być najpierw ich natura (rodzaj więzów), następnie organizacja (życie wspólne, zarządzanie), a dopiero na końcu ich cel.

Zbyt ogólnie schemat ujmują przepisy o stosunku instytutów do biskupów. W tej delikatnej dziedzinie, gdzie łatwo rodzą się napięcia i kontrowersje, należałoby dokładniej określić normy o zależności i autonomii instytutów, szczególnie w sprawach wykonywania apostołatu.

Kan. 26 jest długi, a jego treść zbyt moralizatorska. Należałoby go wyrazić zwięźlej i prościej, podkreślając w nim także autorytet przełożonego wobec podwładnych.

Dla uniknięcia wątpliwości, zwłaszcza w sprawach małżeńskich, prawo powszechne winno jasno określić walor (ważność, godziwość) aktów przeciwnych ślubom lub więzom do ślubów upodobnionych. Określenie tych spraw przez poszczególne instytuty wydaje się być rzeczą mniej odpowiednią.

Zastrzeżenie budzi łatwy sposób rozwiązania profesji oraz ustania (*ipso facto*) wpływających z niej obowiązków w wypadku zwolnienia lub wydalenia członka z instytutu. Łatwość ta degraduje w pewnym stopniu cechę publiczności profesji oraz osłabia jej walor od strony psychologicznej. Czy nie należałoby tu zachować — przynajmniej wobec profesów wieczystych — jakąś formę ingerencji zewnętrznej władzy kościelnej, a przynajmniej obowiązek ekspiacji, np. czasowej pokuty?

Mało trafna wydaje się być długa nazwa nowicjatu: *canonice probationis tempus*. Dotychczasowa nazwa jest bardziej odpowiednia, gdyż dostatecznie jasno wskazuje oznaczaną treść, a równocześnie jest prosta i komunikatywna.

THE DRAFT OF THE NEW LAW OF INSTITUTES OF CONSECRATED LIFE

Summary

A document entitled *Schema canonum de institutis vitae consecratae per professionem consiliorum evangelicorum* constitutes another effect of the activities of the Papal Commission for the Revision of the Code of Canon Law.

I. The revised law of institutes of consecrated life is founded upon decrees of the Vatican Council II, documents of post-conciliar legislation as well as special rules developed by the Commission determining the trends of revision within Church legislation in this field.

II. The draft of the new law deals with consecrated life of all types, i.e. religious institutes, apostolic associations and lay institutes. In spite of the increased scope it consists of only 126 canons as opposed to the 194 canons of the parallel bode treaty, this being due to the developed particular legislation of institutes proposed by the new law. The scheme is divided into two parts. The first part deals with discipline common for all types of institutes while the second part includes norms determining specific character of different institutes as well as principles of accomodating common rules to particular types of institutes.

III. The rules of the scheme differ from those of the Code in respect of form, scope, value and character. They change the very concept of consecrated life as well as typology and discipline of institutes. Concerning the relationship of institutes and the Church authorities the draft lays down two seemingly contradictory rules: the subordination of institutes and their autonomy. Extension of the present autonomy is visible in the limited number of interventions by the Church authorities in the common affairs of institutes and the increased power of the superiors and chapters within institutes themselves. The scheme reduces to the minimum the discipline concerning confessors, administration of material possessions, admittance and formation of institute members. As far as the profession is concerned the draft does not determine the subject of evengelical counsel, the resulting duties or the legal value of acts opposing vows or other ties. Similarly the draft reduces and unifies the discipline concerning moving to another institute, leaving the institute or expulsion from it. Legal dispensation or expulsion is to cause *ipso facto* the dissolution of the proffession or cessation of the involved rights and duties. A number of Code rules are absent in the draft. Some are considered obsolete while others are left to particular institutes to determine.

IV. The proposed reform aims to spiritualize, unify and simplify the present legislation. The suggested rules permit to adapt general discipline to different institutes, both rigorous and lenient since they consider their nature, aim and character. Apart from numerous advantages the scheme reveals certain deficiencies which should be avoided in the final version of the new law.